

*М.М. Лабач, канд. філол. наук, доцент
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)*

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА УСПІШНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Розглянуто різні аспекти самореалізації викладача вищої школи. Будучи учасником педагогічної взаємодії, він повинен мати всі ті вроджені та набуті риси, які забезпечать успіх навчально-виховного процесу.

Такими рисами є складові професіограми педагога: талант педагога, готовність до педагогічної діяльності, психолого-педагогічна культура, пізнавальна активність, прихильність до своїх учнів та ін. Підкреслено, що під впливом такого наставника значно активніше відбувається персоніфікація особистості студента, яка відіграє ключову роль у виконанні «програми» його життя.

Ключові слова: самореалізація педагога, педагогічна взаємодія, професіограми педагога, психолого-педагогічна культура, талант, саморозвиток, самореалізація.

Творчість, як відомо – це процес, що характеризує лише діяльність людини, бо тільки людина як мисляча істота може вибудовувати в своїй уяві певний світ, який згодом реалізується або ні в її діяльності. Щодо педагогічної праці, то необхідно підкреслити особливе значення саме педагогічного таланту, обдарування викладача, які є передумовою здійснення його особистої «програми життя» (Папа Іоан Павло II), реалізації себе самого як педагога.

Відомий священик протоієрей Олександр Мень в інтерв'ю «Бесіда про педагогіку», яке він дав журналістові Сергію Соловійову ще в грудні 1990 року, наголошував на винятковому значенні природних здібностей людини, яка обирає професію педагога. Він акцентує на тому, що, як і у випадку з музикантом чи художником, які повинні мати природні задатки для своєї творчості, майбутній вчитель, педагог також повинен такі задатки мати. Лише тоді він може їх творчо розвинути, тільки за такої умови його діяльність буде успішна і принесе добрі плоди. (4). Тому, звичайно, реалізувати свою «програму життя» як розгорнуту життєву перспективу зможе лише той викладач, який прийшов у вищу школу за покликанням, реалізуючи свій екзистенційний вибір. Цю умову ми бачимо як головну й основоположну для окресленої проблеми, бо в іншому випадку жодні захищені дисертації, методичні рекомендації, спеціальна література не допоможуть, тому що головна функція викладача як наставника і порадики, який жодної іншої, крім цієї, праці для себе не уявляє, не буде виконана.

Звичайно, проблеми творчої самореалізації не нова і розглядалася не раз як відомими класиками педагогічної науки, так і сучасними педагогами. У сучасній педагогіці до цієї проблеми зверталися десятки педагогів. Назвемо лише деяких із них: І.Бех, Боднар В., О.Вишневецький, Н.Волкова, В.Демиденко, І.Зязюн, Н.Комісаренко, О.Киричук, Н.Лосєва, Л.Пуховська, С.Сисоєва, В.Кремень, В.Лозова та інші. Можна, зрештою, сказати, що ті чи інші аспекти, пов'язані з педагогічною творчістю, знайдемо чи не в кожній роботі, пов'язаній із педагогічною наукою взагалі.

Не претендуючи на остаточну повноту й усеосяжність, ми ставимо собі за мету особливо актуалізувати цю проблему в нових умовах, які від кожного педагога вимагають нового педагогічного мислення. Ці нові умови в освітньому середовищі зумовлені суспільними змінами, які сталися за останні двадцять років: розгортання ринкової економіки (і в освіті також), повсюдне поширення комп'ютерних технологій, вплив на культуру й освіту електронно-обчислювальних технологій, використання досягнень науки з антигуманною метою, узагалі падіння моральних цінностей і поширення псевдокультури. Ясна річ, за таких умов і педагог вищої школи мусить модифікувати свою діяльність, творчо її переосмислити, прийняти виклики суспільства, в повній мірі використати всі можливості навчання й виховання. Отже, й процес педагогічної взаємодії треба вибудовувати з урахуванням усіх цих особливостей.

Необхідно сказати також, що в студентському віці у наших вихованців відбувається активна і дуже стрімка персоніфікація особистості; під нею розуміється «становлення людської індивідуальності на шляхах формування особистості як вираження внутрішнього самостояння, самодіяльності людини. Власне, таке розуміння пов'язує модули людської присутності у світі із загальними процесами розвитку, бо його здійснення завжди передбачає посилення у множині об'єктів, що змінюються, диференціації її елементів із наступною їх специфікацією, а врешті-решт, індивідуалізацією» (3, с.31) Усі ці терміни і поняття, що їх використовує С. Кримський («персоніфікація», «становлення індивідуальності», «формування особистості», «внутрішнє самостояння», «самодіяльність людини») є стрижневими для діяльності молодого людини, що вчиться, а, отже, саме ними повинен оперувати, їх повинен прищеплювати в процесі цієї персоніфікації викладач.

Саме тому ми вважаємо за потрібне підкреслити двоєдиність процесу творчості педагога, яка полягає в тому, що зрозуміти, сприйняти навчальний матеріал, засвоїти його, навчитися творчо мислити студенти можуть лише під керівництвом педагога-творця. Більше того, потреба самовираження, закладена в кожній людині будь-якого віку, буде зреалізована лише під умілим керівництвом такого педагога. О.Вишневський зазначає з цього приводу: «Юність – це пора, коли людина визначає своє суспільне обличчя, коли розпочинається процес її громадянського самоствердження. На цьому ґрунті спостерігається своєрідний спалах бажань, мотивів, активності, які поширюються на всі аспекти життєдіяльності. Потреба самоствердження стимулює процес самовдосконалення» (1, с.150-151). Завдання педагога, отже, використавши кращі сторони «інтелектуального споживання», яке іноді може бути й пасивним з боку студентів, своїм прикладом показати, що знання – це необхідна умова розвитку людини, що вчитися престижно й модно, цікаво і можна, та й треба, вчитися не стільки для оцінки, скільки для свого зростання як інтелектуала.

Щодо педагогічної діяльності читаємо у В.Сухомлинського: «Творчість – глибоко особиста, індивідуальна риса, пов'язана зі здібностями, талантом педагога. Бачення нового у педагогічній діяльності – важлива умова творчого ставлення до роботи» (Розм.з мол.директором, (6, т.3, с.413). У цьому вислові особливо підкреслено поняття «здібності», «талант» а також здатність педагога відчувати і бачити нове. Здібності й талант вважають категоріями, які в значній мірі дані людині від природи, хоча їх можна й розвинути. Ще на Першому українському педагогічному конгресі в 1935 році було підкреслено: «високе звання вчителів полягає в тому, що вони є жерцями обнови і воскресіння» (1, с.23), а в доповіді Василя Пачовського, зокрема, говорилося: «Учитель мусить бути чимось більшим, ніж учителем – мусить бути дослідником, громадянином на весь ріст в кожнім ділі, в кожнім кроці, в кожнім слові, бо він сповнює **місію апостола**» (1, с.23). Звичайно, без щоденної готовності мислити й творити таку апостольську місію виконати неможливо.

Відомий педагог Шалва Амонашвілі цілком справедливо зазначає: «Діти страждають від браку вчительської творчості». І хоча це сказано про учнів школи, але має прямий стосунок і до школи вищої. У вищій школі змінюються форми роботи, оцінювання знань, але залишається така ж, як і в школі середній вимога до викладача. Специфіка педагогічної творчості полягає в тому, що вона ніколи не завершується, а продовжується постійно й завжди. Педагог не ставить собі завдання виховати і навчити якийсь конкретний «об'єкт», що на нього спрямована його діяльність, бо й цей «об'єкт», заряджений енергією свого вчителя, мав би стати продовженням його творчого імпульсу. У праці «Самопізнання» М.Бердяєв писав: «Творчість для мене не стільки оформлення у кінцевому, у творчому продукті, скільки розкриття безкінечного, політ у нескінченність, не об'єктивація, а трансценденція» (3, с.39) Підтверджує цю ідею й С.Кримський: «...через творчість людина осягає вершини духу, а дух має особистісну структуру, виступає як необмежена трансформація об'єктивного в суб'єктивне і навпаки в межах особи, і тому конститується як «безкінечна персона» (Г.Гегель)» (3, с.39). Викладач повинен бути такою «безкінечною персоною», але він мусить захопити процесом

творення себе самого як «безконечної персони» кожного свого учня. Саме захопити, а не нав'язати, не змусити вивчати той чи інший матеріал для оцінки; показати власним прикладом привабливість пізнання світу довкола, а також свого власного, особистісного світу, який і можна пізнавати лише через інші науки.

Педагоги й психологи виділяють таке поняття, як «ознаки творчої особистості». Є різні типології такої особистості, але зрозуміло, що жодна з них не охоплює в повній мірі подібний феномен. Якщо вважати творчою особою, найхарактернішою рисою якої є вміння перетворювати будь-яку, і в першу чергу, педагогічну, діяльність у творчий процес, то, як вважають учені (Е.С. Громов і В.А. Моляко), можна виділити сім ознак креативності: оригінальність, евристичність, фантазія, активність, сконцентрованість, чіткість, чутливість. На нашу думку, в цьому переліку бракує однієї дуже суттєвої риси, якою є настійна потреба самовиразитися, реалізувати свій творчий потенціал у щоденній професійній діяльності. Усі названі вище риси похідні від цієї, бо потреба самовираження, самореалізації властива кожній людині, в більшій чи меншій мірі, але педагог, який одержимий творчими ідеями та проектами, мусить їх втілити – так, як письменник написати книгу чи художник намалювати картину.

Треба також пам'ятати, що мисленнево-діяльнісні процеси кожної людини надзвичайно складні і якщо вона, на перший погляд, не працює активно, видимо, то це не означає що в цей момент нічого не робить. Як справедливо підкреслює Сергій Кримський: «Людина не зводиться тільки до своєї діяльності. У ній знаходить вияв безмежне море можливостей, які не обов'язково здійснюються чи навіть не мають інструментальних умов здійснення, а іноді й не призначаються для реалізації... У людині зона віртуального медіативного, споглядального не менш значуща і не менш об'ємна (3, с.63). Відповідно, постійна й копітка праця з книгою, будь-яким іншим джерелом інформації, що їх є достатньо в сучасному мережевому суспільстві, готує викладача до подолання тих чи інших педагогічних апорій («грецький термін, що означає головоломку або парадокс...» (2, с. 27)

Проблема самореалізації педагога викликає у нас посилену увагу ще й тому, що в деяких працях щодо цього вкрай важливого питання знаходимо твердження, які не можна оминути, бо вони викликають, принаймні, здивування. Так, в одному з джерел читаємо, що в мотиваційно-змістовій сфері і в професійній свідомості педагогів є «істотні деформації, що перешкоджають (підкреслення наше – М.Л.) самореалізації: спотворене розуміння місії викладача, фрагментарне уявлення про учня, недостатній рівень емоційного сприйняття інших (крім себе) учасників освітнього процесу, неузгодженість когнітивної, афективної та поведінкової складової самореалізації викладача» (5, с.81). На нашу думку, ці «деформації» не просто «перешкоджають самореалізації педагога» – вони свідчать про його повну професійну непридатність. Адже, до прикладу, «неузгодженість когнітивної, афективної та поведінкової складової» означають, що такий «педагог» просто не зуміє виконати свою найголовнішу функцію у школі (чи то середній, чи вищій) – передати знання, навчити, бути наставником. А якщо ще й розуміння місії викладача спотворене, а уявлення про учня фрагментарне, то мова повинна йти не просто про якісь деформації, що перешкоджають самореалізації, а про те, що подібного «викладача» не можна допускати в аудиторію чи до класу, бо він не має психолого-педагогічної культури. У такому випадку про будь-яку участь у процесі педагогічної взаємодії взагалі не повинно йтися, а оскільки за К.Д. Ушинським, керівництво процесами педагогічної взаємодії і спілкування – це справжнє педагогічне мистецтво, то найвищі реєстри педагогічної творчості такому педагогові будуть, на жаль, недоступні.

Отже, як бачимо, означена проблема надзвичайно складна і належить до концептуальних питань у діяльності викладача вищої школи. Тому в часи повсюдного домінування комп'ютерних технологій, коли медійні стереотипи нав'язують готові відповіді на будь-які питання, а потреба самостійної мисленневої діяльності не для кожного студента є насущною потребою, творчий педагог повинен невпинно шукати шляхи активізації цієї діяльності і бути позитивним підкріпленням для своїх учнів в їхній навчальній діяльності.

Література:

1. **Вишневський О.** Теоретичні основи сучасної української педагогіки. – К.: Знання, 2008. – 566с.
2. **Енциклопедія постмодернізму.** – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003. – 503 с.
3. **Кримський Сергій.** Під сигнатурою Софії. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008 – 367 с.
4. **Мень А.** Беседа о педагогике. Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=gHVCJTE4v3w>.
5. **Рудницька І.** Інноваційна діяльність як основа творчої самореалізації вчителя. // Вища освіта України. – 2008. – №4. – С.79-82.
6. **Сухомлинський В.** Вибрані твори : У 5 т. – К.: Радянська школа, 1976-1977.

М.Н.Лабач

ТВОРЧЕСКАЯ САМОРЕАЛИЗАЦИЯ ПЕДАГОГА ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ КАК НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ УСПЕШНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

В статье рассматриваются различные аспекты самореализации преподавателя высшей школы. Как участник процесса педагогического взаимодействия он должен обладать всеми теми врожденными и приобретенными качествами, которые обеспечат успех учебно-воспитательного процесса.

Такими качествами являются составные профессиограммы педагога: талант педагога, готовность к педагогической деятельности, психолого-педагогическая культура, познавательная активность, благосклонность к своим ученикам и др. Подчеркнуто, что под влиянием такого наставника значительно активнее происходит персонификация личности студента, играющая ключевую роль в выполнении его жизненной «программы».

Ключевые слова: самореализация педагога, педагогическое взаимодействие, профессиограмма педагога, психолого-педагогическая культура, талант саморазвитие, самореализация.

М. Labach

CREATIVE SELF-REALIZATION OF A HIGH SCHOOL TEACHER AS A NECESSARY CONDICION OF SUCCESSFUL PEDAGOGICAL INTERACTION

The article discusses various aspects of self-realization of a high school teacher. As a member of pedagogical interaction, one should have all the innate and acquired features that will ensure success of the educational process.

These features are components of teacher's profессиogram: teacher's talent, commitment to educational activities, psycho-pedagogical culture, cognitive activity, commitment to one's students and others. Under the influence of such mentor happens the personification of student's personality which plays the key role during fulfilment «programme» of his life is emphasized in the article.

Keywords: teacher's self-realization, pedagogical interaction, teacher's profессиogram, psycho-pedagogical culture, talent, self-development, self-realization.

